

The Role of the Middle Class in Iran's Political Transformations from the Perspective of Samuel Huntington and Karl Deutsch

Alireza. Sadeghi¹, Garineh. Keshishian Siraki^{2*}, Mohammad. Tohidfam³

¹ PhD Student, Department of Political Science, Kish International Branch, Islamic Azad University, Kish Island, Iran

² Associate Professor, Department of Political Science and International Relations, South Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

³ Professor, Department of Political Science, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

* Corresponding author email address: g.keshishyan71@gmail.com

Article Info

Article type:

Original Research

How to cite this article:

Sadeghi, A., Keshishian Siraki, G., & Tohidfam, M. (IN PRESS). The Role of the Middle Class in Iran's Political Transformations from the Perspective of Samuel Huntington and Karl Deutsch. *Journal of Social-Political Studies of Iran's Culture and History*.

© 2024 the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

ABSTRACT

The middle class has always been an influential and determining force in the political transformations of societies. This article, focusing on the perspectives of Samuel Huntington and Karl Deutsch, analyzes and examines the role of this class in Iran's political transformations. Huntington's perspective emphasizes the link between economic development and the formation of a modern middle class. He views the middle class as a driving force in democratic reforms and transformations, believing that with economic growth, increased education, and awareness, this class demands greater political participation and structural reforms in political systems. In Iran, the middle class, as a reform-seeking force, has played a key role in various periods, from the Constitutional Revolution to the Islamic Revolution and contemporary protest movements. On the other hand, Karl Deutsch emphasizes the role of communication and networking, arguing that the middle class, through access to information resources, mass communication tools, and organizational capabilities, plays a fundamental role in the political mobilization of society and the transmission of collective demands to political elites. From this perspective, Iran has also witnessed the middle class's role in expanding pro-democracy discourses and strengthening social movements. Ultimately, the article concludes that Iran's middle class, due to its high level of awareness, access to information resources, and social networking capabilities, is a fundamental factor in the country's political transformations. This class not only acts as a reformist and transformation-seeking force but also, due to its intermediary position between political elites and the masses, plays a stable role in political processes. Examining this role from the perspective of two prominent theorists provides an analytical tool for a better understanding of the complexities of Iran's political transformations.

Keywords: Role of the Middle Class, Iran's Political Transformations, Samuel Huntington, Karl Deutsch.

EXTENDED ABSTRACT

The article investigates the significant role of the middle class in Iran's political transformations, drawing on the theories of Samuel Huntington and Karl Deutsch. Huntington's theory highlights the correlation between economic development and the emergence of a modern middle class, which, through economic growth, education, and awareness, demands increased political participation and structural reforms (Huntington, 1968; Kanchloo et al., 2022). Iran's middle class has consistently influenced political change, from the Constitutional Revolution to the Islamic Revolution and recent reformist movements (Katouzian, 2009; Taheri & Farahmand, 2015; Yadegari, 2009). Deutsch emphasizes the role of communication networks, asserting that the middle class, with its access to information and organizational capacity, facilitates political mobilization and transmits collective demands to political elites (Deutsch, 1963). In Iran, this has been evident in the promotion of pro-democracy discourses and social movements. The study concludes that Iran's middle class, due to its high awareness, access to information, and networking capabilities, acts as both a reformist force and an intermediary between political elites and the populace, playing a vital role in the country's political dynamics (Huntington, 1991).

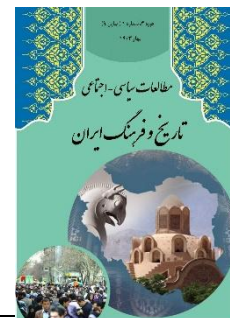
The research employs a descriptive-analytical method based on library resources, analyzing the middle class's role using Huntington's political development theory and Deutsch's communication theory. Huntington posits that economic development fosters a middle class that seeks political participation and structural reforms (Huntington, 1968). Deutsch, on the other hand, focuses on the power of communication, suggesting that the middle class, through its ability to organize and access information, plays a crucial role in political mobilization (Deutsch, 1963). The study explores how Iran's middle class, influenced by economic policies and educational expansion, has become a key player in the nation's political landscape, demanding transparency, accountability, and democratic reforms (Huntington, 1991). The methodological framework allows for an in-depth analysis of historical and contemporary political changes in Iran through the lens of these theories.

Findings reveal that Iran's economic reforms, particularly in the 1990s, bolstered the middle class by expanding access to higher education and professional opportunities, making it a significant force for political and social change (Huntington, 1968). The middle class has championed civil values and democratic ideals, utilizing its access to diverse information sources to advocate for political participation and structural reforms (Deutsch, 1963; Huntington, 1991). However, economic pressures and political restrictions have posed challenges, potentially undermining the middle class's influence on political processes. Despite these obstacles, the middle class remains a critical driver of political engagement and social transformation in Iran, continuously pushing for democratic reforms and greater political transparency (Huntington, 1991).

Iran's middle class has played an active role in various social movements, including the 1979 Islamic Revolution and the 2009 Green Movement, demonstrating its capacity for political organization and mobilization (Deutsch, 1963). This class has effectively used communication tools, particularly during the Green Movement, to coordinate protests and disseminate democratic values (Huntington, 1991). Its role in promoting civil rights and political participation is evident in its support for constitutional reforms, press freedom, and human rights, especially during the reformist era of the 1990s and 2000s (Huntington, 1991). The middle class's engagement with political processes, despite governmental restrictions, underscores its persistent pursuit of democratic governance and social justice (Deutsch, 1963).

Challenges faced by Iran's middle class include economic instability, unemployment, political repression, and social inequality (Deutsch, 1963). Inflation, economic fluctuations, and limited job opportunities have strained the middle class, diverting its focus from political activism to economic survival. Political restrictions on freedom of expression, assembly, and media have further curtailed its ability to advocate for change (Huntington, 1991). Despite these challenges, the middle class continues to leverage its social and economic resources to demand transparency, accountability, and equitable economic policies (Huntington, 1991). Addressing these challenges requires economic support, legal reforms, and the protection of civil liberties to ensure the middle class's continued contribution to political and social development in Iran (Deutsch, 1963).

The study concludes that Iran's middle class serves as a dual force for change and stability, advocating for democratic reforms while maintaining its intermediary role between the state and the populace (Huntington, 1991). Huntington's perspective highlights the middle class's potential to drive democratic development through economic growth and political participation, while Deutsch emphasizes its capacity for political mobilization through communication networks (Deutsch, 1963). The findings suggest that the middle class's sustained political engagement is essential for Iran's democratic progress, requiring institutional support, economic stability, and political openness to harness its full potential (Huntington, 1991).

نقش طبقه متوسط در تحولات سیاسی ایران از منظر ساموئل هانتینگتون و کارل دویچ

علیرضا صادقی^۱، گارینه کشیشیان سیرکی^{۲*}، محمد توحیدفام^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه علوم سیاسی، واحد بین المللی کیش، دانشگاه آزاد اسلامی، جزیره کیش، ایران
۲. دانشیار، گروه علوم سیاسی و روابط بین الملل، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
۳. استاد، گروه علوم سیاسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

* ایمیل نویسنده مسئول: g.keshishyan71@gmail.com

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله

پژوهشی اصیل

نحوه استناد به این مقاله:

صادقی، علیرضا، کشیشیان سیرکی، گارینه، و توحیدفام، محمد. (در دست چاپ). نقش طبقه متوسط در تحولات سیاسی ایران از منظر ساموئل هانتینگتون و کارل دویچ. *مطالعات سیاسی-اجتماعی تاریخ و فرهنگ ایران*.

© ۱۴۰۳ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

طبقه متوسط در تحولات سیاسی جوامع همواره نیرویی تأثیرگذار و تعیین کننده بوده است. این مقاله با تمرکز بر دیدگاه‌های ساموئل هانتینگتون و کارل دویچ، به تحلیل و بررسی نقش این طبقه در دگرگونی‌های سیاسی ایران می‌پردازد. دیدگاه هانتینگتون بر پیوند میان توسعه اقتصادی و شکل‌گیری طبقه متوسط مدرن تأکید دارد. او طبقه متوسط را نیرویی پیش‌برنده در اصلاحات و تحولات دموکراتیک می‌داند و معتقد است این طبقه با رشد اقتصادی، افزایش تحصیلات و آگاهی، خواهان مشارکت سیاسی بیشتر و اصلاحات ساختاری در نظام‌های سیاسی می‌شود. در ایران، طبقه متوسط به عنوان نیرویی تحول‌خواه، نقشی کلیدی در دوره‌های مختلف، از انقلاب مشروطه تا انقلاب اسلامی و جنبش‌های اعتراضی معاصر ایفا کرده است. از سوی دیگر، کارل دویچ بر نقش ارتباطات و شبکه‌سازی تأکید دارد و معتقد است طبقه متوسط به واسطه دسترسی به منابع اطلاعاتی، ابزارهای ارتباط جمعی و قابلیت سازماندهی، در بسیج سیاسی جامعه و انتقال خواسته‌های جمعی به نخبگان سیاسی نقشی اساسی دارد. ایران از این منظر نیز شاهد نقش‌آفرینی طبقه متوسط در گسترش گفتمان‌های دموکراسی‌خواهانه و تقویت جنبش‌های اجتماعی بوده است. در نهایت، مقاله به این نتیجه می‌رسد که طبقه متوسط ایران به دلیل برخورداری از آگاهی بالا، دسترسی به منابع اطلاعاتی و توانایی شبکه‌سازی اجتماعی، عاملی اساسی در تحولات سیاسی کشور است. این طبقه نه تنها به عنوان نیرویی اصلاح‌طلب و تحول‌خواه عمل می‌کند، بلکه به دلیل جایگاه میانجی‌گرانه‌اش بین نخبگان سیاسی و توده‌های مردم، نقشی پایدار در فرآیندهای سیاسی ایفا می‌کند. بررسی این نقش از دیدگاه دو نظریه‌پرداز برجسته، ابزاری تحلیلی برای فهم بهتر پیچیدگی‌های تحولات سیاسی ایران فراهم می‌آورد.

کلیدواژگان: نقش طبقه متوسط، تحولات سیاسی ایران، ساموئل هانتینگتون، کارل دویچ.

مقدمه

تحولات سیاسی در جوامع مختلف به ویژه در کشورهای در حال توسعه، موضوعی پیچیده و چندوجهی است. یکی از عوامل مهم در تحلیل این تحولات، ساختار اجتماعی و به ویژه موقعیت و نقش طبقات اجتماعی است. در این میان، طبقه متوسط به دلایلی چون آگاهی بالا، دسترسی به آموزش و منابع اطلاعاتی، و توانایی مشارکت اجتماعی، به عنوان نیروی مؤثر در شکل‌دهی به فرآیندهای سیاسی مطرح می‌شود (Huntington, 1968; Kanchloo et al., 2022). در ایران، طبقه متوسط طی دهه‌های گذشته به مثابه نیروی پویا در تحولات سیاسی و اجتماعی ظاهر شده است. این طبقه با مشارکت در انقلاب مشروطه، تاثیرگذاری در انقلاب اسلامی، و همچنین نقش‌آفرینی در جنبش‌های اجتماعی و اصلاح‌طلبانه اخیر، همواره در مرکز توجه تحلیل‌گران سیاسی و اجتماعی بوده است (Katouzian, 2009; Taheri & Farahmand, 2015; Yadegari, 2009).

این مقاله نقش طبقه متوسط در تحولات سیاسی ایران را بر اساس نظریات دو نظریه‌پرداز برجسته علم سیاست، ساموئل هانتینگتون و کارل دویچ، بررسی می‌کند. هانتینگتون نظریه خیزش طبقه متوسط را ارائه می‌دهد و به اهمیت این طبقه در دموکراسی‌سازی اشاره می‌کند (Huntington, 1991). در مقابل، کارل دویچ بر اهمیت شبکه‌های ارتباطی و قدرت سازماندهی طبقه متوسط تأکید داشته و برای آن نقشی برجسته در بسیج سیاسی و تسریع فرآیندهای دموکراسی‌خواهانه قائل است (Deutsch, 1963). تحولات سیاسی، به ویژه در جوامعی با ساختارهای پیچیده و در حال گذار، همواره بستری برای بررسی و تحلیل‌های عمیق و چندبعدی بوده است. در این میان، نقش طبقات اجتماعی، به ویژه طبقه متوسط، به عنوان عاملی مؤثر و پویا، در مرکز توجه محققان اجتماعی و سیاسی قرار دارد. طبقه متوسط به واسطه وجود ویژگی‌هایی همچون دسترسی به آموزش عالی، آگاهی گسترده‌تر از مسائل روز، و توانایی مشارکت فعال در عرصه‌های اجتماعی و سیاسی، می‌تواند نقشی بی‌بدیل در به‌وجود آمدن تغییرات اجتماعی و سیاسی ایفا کند. ایران نیز به عنوان کشوری با تاریخ سیاسی غنی و پیچیده، از این قاعده مستثنی نیست. در طول تاریخ معاصر ایران، طبقه متوسط همواره نیروی تاثیرگذار در تحولات بزرگ سیاسی بوده است. از مشارکت فعالانه در انقلاب مشروطه که به قانون‌گرایی و ایجاد پارلمان انجامید، تا نقش‌های کلیدی در انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ و حتی جنبش‌های اصلاح‌طلبانه و اجتماعی اخیر، حضور طبقه متوسط همواره چشمگیر و تعیین‌کننده بوده است.

ساموئل هانتینگتون، با نظریه‌های خود در زمینه توسعه سیاسی و دموکراسی‌سازی، اهمیت ویژه‌ای برای طبقه متوسط قائل است. او معتقد است که رشد و تقویت این طبقه، می‌تواند به توسعه دموکراتیک و ثبات سیاسی منجر شود. بر اساس نظریه او، طبقه متوسط به عنوان نیروی تحول‌خواه، خواستار اصلاحات ساختاری و گسترش مشارکت سیاسی است (Huntington, 1991). بر خلاف نگاه ساختاری هانتینگتون، کارل دویچ بر اهمیت شبکه‌های اجتماعی و قدرت ارتباطات در جوامع تأکید دارد. او معتقد است که طبقه متوسط، به واسطه توانایی در سازماندهی و ارتباطات گسترده، می‌تواند نقش تسریع‌کننده‌ای در تحولات سیاسی ایفا کند و به بسیج عمومی جامعه در جهت تغییر کمک کند (Deutsch, 1963).

مقاله حاضر، با تکیه بر این دو دیدگاه نظری، به بررسی این مسئله می‌پردازد که چگونه طبقه متوسط ایران، از منظر تاریخی و اجتماعی، به عنوان نیروی استراتژیک در تحولات سیاسی کشور عمل کرده است. از آنجا که فهم دقیق نقش این طبقه می‌تواند در سیاست‌گذاری‌ها و استراتژی‌های توسعه سیاسی و اجتماعی بسیار مؤثر باشد، این مقاله قصد دارد با ارائه ارزیابی جامع از این موضوع، ابعاد تازه‌ای از پویایی‌های پایه‌ای و بلندمدت در جامعه ایران را نمایان سازد. با تحلیل و تلفیق این دیدگاه‌ها، مقاله حاضر به دنبال دستیابی به درک

بهتری از چگونگی و میزان تأثیرگذاری طبقه متوسط در دگرگونی‌های سیاسی معاصر ایران است. امید است این بررسی بتواند به تبیین دقیق‌تر روابط پیچیده میان طبقات اجتماعی و ساختارهای سیاسی کمک و درک بهتری از پویایی‌های داخلی ایران ارائه دهد.

مبانی نظری

برای تحلیل نقش طبقه متوسط در تحولات سیاسی ایران، این مقاله بر دو چارچوب نظری اصلی تکیه دارد که توسط ساموئل هانتینگتون و کارل دویچ ارائه شده‌اند. این دو دیدگاه نظری به ما کمک می‌کنند تا نقش اجتماعی و سیاسی طبقه متوسط را در بستر تاریخی و اجتماعی ایران بهتر درک کنیم.

۱. نظریه توسعه سیاسی و دموکراسی‌سازی هانتینگتون

ساموئل هانتینگتون در آثار خود، به ویژه در کتاب *نظم سیاسی در جوامع در حال تغییر* (۱۹۶۸) و *موج سوم: دموکراسی‌سازی در اواخر قرن بیستم* (۱۹۹۱)، به بررسی پیوند میان توسعه اقتصادی، اجتماعی، و سیاسی می‌پردازد. در چارچوب نظری او، طبقه متوسط نقش مهمی در فرایند دموکراسی‌سازی ایفا می‌کند:

- **توسعه اقتصادی و اجتماعی:** هانتینگتون معتقد است که رشد اقتصادی موجب توسعه طبقه متوسط می‌شود. این طبقه با دسترسی به تحصیلات و آگاهی از حقوق شهروندی، به طور طبیعی خواهان مشارکت بیشتر در فرآیندهای تصمیم‌گیری سیاسی و اصلاحات ساختاری است.
- **فشار بر نظام‌های سیاسی:** طبقه متوسط، به عنوان بخشی از نیروهای اجتماعی، می‌تواند با طرح خواسته‌های خود، بر ساختارهای سنتی قدرت فشار وارد کند و باعث اصلاحات و تغییرات دموکراتیک شود.

۲. نظریه ارتباطات و شبکه‌های اجتماعی کارل دویچ

کارل دویچ، در کتاب *اعصاب حکومت* (۱۹۶۳)، به نقش کلیدی ارتباطات و شبکه‌های اجتماعی در فرایندهای سیاسی و اجتماعی می‌پردازد. از منظر وی:

- **اهمیت ارتباطات:** طبقه متوسط با برخورداری از ابزارهای ارتباطی و اطلاعاتی، قادر به سازماندهی و بسیج عمومی است. این ارتباطات نقشی حیاتی در ایجاد ائتلاف‌ها و هماهنگی خواسته‌های جمعی برای تغییرات سیاسی دارد.
- **بسیج و فرهنگ‌سازی سیاسی:** توانایی طبقه متوسط در تولید و انتقال اطلاعات، باعث می‌شود تا ارزش‌ها و ایده‌های دموکراسی‌خواهی به طور وسیع‌تری در جامعه منتشر شوند، که خود محرکی برای تحولات سیاسی است.

با استفاده از این دو چارچوب نظری، مقاله نقش طبقه متوسط ایران به عنوان نیرویی فعال در تحولات سیاسی معاصر را بررسی می‌کند. طبقه متوسط ایران، با برخورداری از تحصیلات، آگاهی سیاسی، و توان ارتباطاتی، در طول دهه‌های اخیر نقشی تأثیرگذار در مقاطع مختلف تاریخی داشته است. استفاده از این چارچوب‌ها به ما کمک می‌کند تا به طور جامع‌تری رابطه میان توسعه اقتصادی، ساختارهای اجتماعی، و تحولات سیاسی در ایران را تحلیل کنیم و تأثیرات پیچیده این روابط را بر تغییرات اجتماعی درک نماییم.

یافته‌های پژوهش

این بخش به بررسی یافته‌های پژوهش در ارتباط با نقش طبقه متوسط در تحولات سیاسی ایران می‌پردازد، با ارجاع به دیدگاه‌های ساموئل هانتینگتون و کارل دویچ.

۱. رشد طبقه متوسط و تأثیر بر تحول اجتماعی

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که رشد اقتصادی در ایران، به ویژه پس از اصلاحات دهه ۱۹۹۰، به تقویت طبقه متوسط کمک کرده است. افزایش دسترسی به آموزش عالی و فرصت‌های شغلی حرفه‌ای سبب شد این طبقه به نیرویی موثر در طلب تغییرات سیاسی و اجتماعی تبدیل شود (Huntington, 1968). در این بخش به بررسی چگونگی رشد طبقه متوسط ایران و اثرات آن بر تحولات اجتماعی و سیاسی می‌پردازیم. این روند، با استناد به چارچوب‌های نظری ارائه شده توسط ساموئل هانتینگتون و کارل دویچ، مورد تحلیل قرار می‌گیرد.

عوامل مؤثر بر رشد طبقه متوسط

طبقه متوسط در ایران به واسطه عواملی نظیر توسعه اقتصادی، افزایش دسترسی به آموزش عالی، و گسترش بازار کار حرفه‌ای رشد یافته است:

- **توسعه اقتصادی و صنعتی:** سیاست‌های توسعه‌ای و اصلاحات اقتصادی، به ویژه در دهه‌های اخیر، منجر به افزایش تولید ناخالص ملی و ایجاد فرصت‌های شغلی در بخش‌های شهری و صنعتی شده است. این روند در پی خود افزایش درآمد و بهبود شرایط زندگی برای گروه‌های بیشتری از جامعه را به دنبال داشته و به تدریج به گسترش طبقه متوسط انجامیده است (Huntington, 1968).
- **افزایش دسترسی به آموزش:** افزایش تعداد دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی در ایران، زمینه‌ساز دستیابی بسیاری از افراد به سطوح بالای تحصیلات شده و این امر خود به افزایش آگاهی سیاسی و اجتماعی و تشویق به مشارکت فعالتر در عرصه‌های مختلف کمک کرده است.

تأثیرات اجتماعی رشد طبقه متوسط

- طبقه متوسط ایران به عنوان نیرویی فعال در تحولات اجتماعی، تأثیراتی گسترده در بستر جامعه داشته است:
- **ارتقای ارزش‌های مدنی و دموکراتیک:** این طبقه با توجه به برخورداری از آگاهی سیاسی بالاتر و دسترسی به منابع اطلاعاتی متنوع، به اشاعه ارزش‌های مدنی و دموکراتیک کمک کرده است. این امر به تقویض سیاست‌های دموکراسی‌خواهانه و خواسته‌های اجتماعی تأثیرگذار بوده است (Deutsch, 1963).
 - **تقاضا برای مشارکت سیاسی و اصلاحات:** افزایش آگاهی و ظرفیت تحلیلی در میان افراد طبقه متوسط، منجر به افزایش تقاضا برای مشارکت گسترده‌تر در جمعیت‌های تصمیم‌گیر و نهادهای حکومتی شده است. این طبقه غالباً خواهان شفافیت، پاسخگویی، و اصلاحات ساختاری در نهادهای دولتی است (Huntington, 1991).

چالش‌ها و فرصت‌ها

در حالی که رشد و گسترش طبقه متوسط می‌تواند محرکی برای تحولات اجتماعی مثبت باشد، این روند با چالش‌هایی همچون فشارهای اقتصادی اخیر و سیاست‌های محدودکننده سیاسی روبروست که ممکن است عملکرد و تأثیرگذاری این طبقه بر فضای سیاسی و اجتماعی را تحت الشعاع قرار دهد. رشد طبقه متوسط در ایران، نقشی تعیین‌کننده در جهت‌دهی به تحولات اجتماعی و سیاسی ایفا کرده است. با این حال، برای ادامه این روند و افزایش تأثیر مثبت آن، لازم است سیاست‌های حمایتی برای تقویت اقتصادی و تضمین آزادی‌های مدنی و اجتماعی به اجرا گذاشته شود. همچنین، فهم درستی از دینامیک‌های اقتصادی و سیاسی برای این طبقه می‌تواند راهکارهای موثرتری برای بهره‌برداری از پتانسیل‌های آن و حل چالش‌های موجود فراهم کند.

۲. نقش طبقه متوسط در حرکت‌های اجتماعی

طبقه متوسط ایران در قیام‌های اجتماعی و سیاسی، از جمله جنبش سبز ۲۰۰۹، نقش فعالی ایفا کرده است. این جنبش‌ها اغلب با مشارکت گسترده این طبقه که به دنبال آزادی‌های مدنی و اصلاحات ساختاری بوده، همراه بوده است (Deutsch, 1963). طبق نظریه دویچ، توان بسیج گسترده این طبقه به واسطه شبکه‌های ارتباطی قوی آن، عاملی کلیدی در شکل‌دهی به این حرکت‌ها بوده است. طبقه متوسط در تاریخ معاصر ایران نقش بسیار مهمی در شکل‌دهی و هدایت حرکت‌های اجتماعی و سیاسی ایفا کرده است. این طبقه، با ویژگی‌هایی همچون دسترسی به آموزش، آگاهی سیاسی و اجتماعی، و ظرفیت برای سازماندهی، همواره یکی از ارکان اصلی تحولات اجتماعی و سیاسی در کشور بوده است. در این بخش، به تحلیل نقش طبقه متوسط در حرکت‌های اجتماعی مختلف ایران و تأثیر آن بر فرآیندهای سیاسی خواهیم پرداخت، با استناد به نظریات ساموئل هانتینگتون و کارل دویچ.

طبقه متوسط به عنوان نیروی سازماندهی و بسیج اجتماعی

یکی از ویژگی‌های برجسته طبقه متوسط، توانایی آن در سازماندهی و بسیج عمومی است. این طبقه به دلیل برخورداری از ابزارهای ارتباطی پیشرفته، شبکه‌های اجتماعی گسترده، و منابع اقتصادی نسبی، قادر است به راحتی گروه‌های مختلف جامعه را گرد هم آورده و برای اهداف سیاسی و اجتماعی مشترک سازماندهی کند.

- **نقش در انقلاب اسلامی ۱۳۵۷:** طبقه متوسط ایران در انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ که منجر به سرنگونی رژیم شاه شد، نقش کلیدی ایفا کرد. اگرچه انقلاب اسلامی ترکیبی از گروه‌های مختلف اجتماعی بود، طبقه متوسط شهری به دلیل آگاهی‌های سیاسی، ارتباطات اجتماعی، و ظرفیت بسیج خود، نقشی بسیار مؤثر در تشویق به اعتراضات گسترده و تظاهرات داشت. این طبقه از همان آغاز تحولات، به حمایت از رهبران مخالف رژیم پرداخت و با توجه به ماهیت جهانی‌نگرانه‌ای که طبقه متوسط به‌طور معمول دارد، خواسته‌های خود را با معادلات جهانی نیز همسو می‌کرد.
- **جنبش سبز ۲۰۰۹:** یکی دیگر از نمونه‌های تأثیرگذاری طبقه متوسط در حرکت‌های اجتماعی، جنبش سبز در سال ۲۰۰۹ بود. پس از انتخابات ریاست‌جمهوری این سال، طبقه متوسط به ویژه در شهرهای بزرگ نظیر تهران، به اعتراضات علیه نتایج انتخابات پرداخت. این جنبش بیشتر با حمایت طبقه متوسط، که به‌ویژه از تحصیلات بالاتر و منابع مالی بیشتری برخوردار بود، به راه افتاد. شبکه‌های اجتماعی و ابزارهای ارتباطی نظیر اینترنت و تلفن همراه در این دوران به یکی از ارکان اصلی بسیج اجتماعی تبدیل شد، و این امر به نوبه خود تأثیرات مهمی بر سرعت و گستردگی جنبش داشت.

توانایی طبقه متوسط در انتقال ایده‌ها و ارزش‌ها

طبقه متوسط از طریق رسانه‌ها، دانشگاه‌ها، و نهادهای مدنی، قادر به ترویج ایده‌های جدید و ارزش‌های مدنی است که می‌تواند تغییرات اجتماعی و سیاسی را تسهیل کند. این طبقه در انتقال مفاهیم دموکراتیک، حقوق بشر، آزادی‌های مدنی و عدالت اجتماعی نقش اساسی ایفا کرده است.

- **نظریه‌های هانتینگتون و دویچ در ارتباط با این مسئله:** هانتینگتون معتقد است که طبقه متوسط، با توجه به ویژگی‌های خاص خود مانند دسترسی به آموزش و اطلاعات، توانایی دارد که ارزش‌های دموکراتیک را در جامعه گسترش دهد. این طبقه، با مشارکت فعال خود در انتخابات و مشارکت‌های اجتماعی، می‌تواند بر ساختارهای قدرت فشار وارد کند و خواسته‌های اصلاح‌طلبانه را به پیش ببرد (Huntington, 1991).

از طرف دیگر، دویچ بر اهمیت شبکه‌های ارتباطی تأکید می‌کند. او بر این باور است که طبقه متوسط، با توانایی خود در ایجاد ارتباطات گسترده، می‌تواند ارزش‌ها و ایده‌های جدید را به سرعت در جامعه منتشر کند. در ایران، این مسئله به ویژه از طریق استفاده از رسانه‌های اجتماعی و پلتفرم‌های اینترنتی، که به سرعت به ابزاری برای انتقال اطلاعات تبدیل شده‌اند، مشهود است (Deutsch, 1963).

۳. طبقه متوسط و مطالبه‌گری حقوق مدنی و سیاسی

مطالبه‌گری برای حقوق مدنی و سیاسی یکی از مشخصه‌های مهم طبقه متوسط در ایران است. این طبقه به دلیل آموزش و آگاهی از حقوق خود و آگاهی نسبت به روندهای جهانی، همواره در جستجوی اصلاحات ساختاری و تغییرات سیاسی بوده است.

- **جنبش‌های اصلاح‌طلبانه در دهه ۱۹۹۰ و ۲۰۰۰:** پس از انقلاب اسلامی، طبقه متوسط ایران در دوره‌های مختلف تاریخ معاصر، به‌ویژه در دهه‌های ۱۹۹۰ و ۲۰۰۰، از طریق جنبش‌های اصلاح‌طلبانه و خواسته‌هایی برای دموکراتیزه کردن نظام سیاسی و بهبود وضعیت اقتصادی، تأثیرگذار بوده است. این طبقه همواره به دنبال تحولی آرام و از طریق ابزارهای قانونی بوده است. این تحولات در قالب حمایت از اصلاحات قانون اساسی، آزادی مطبوعات، و حقوق بشر شکل گرفته و طبقه متوسط به‌ویژه در دوره‌هایی چون دوران ریاست‌جمهوری محمد خاتمی، توانسته است نقش مؤثری در پیشبرد این خواسته‌ها داشته باشد. در این دوره، حرکت‌های اجتماعی بسیاری از جمله تجمعات مسالمت‌آمیز، انتقاد از حکومت، و اعتراضات برای اصلاحات در سیاست‌های داخلی و خارجی کشور شکل گرفت.

محدودیت‌ها و چالش‌ها

با وجود نقش کلیدی طبقه متوسط در حرکت‌های اجتماعی ایران، این طبقه با محدودیت‌ها و چالش‌های زیادی نیز روبرو بوده است. در طی سال‌های اخیر، فشارهای اقتصادی، محدودیت‌های سیاسی، و سرکوب اعتراضات، باعث شده که طبقه متوسط نتواند تماماً خواسته‌های خود را عملی کند.

- **سرکوب و محدودیت‌های حکومتی:** یکی از چالش‌های اصلی طبقه متوسط در ایران، سرکوب اعتراضات و حرکت‌های اجتماعی است. حکومت ایران به‌ویژه پس از اعتراضات ۲۰۰۹، از ابزارهای مختلف نظارتی، امنیتی، و قضائی برای مقابله با حرکت‌های اجتماعی استفاده کرده است. این اقدامات موجب شده که طبقه متوسط با محدودیت‌های بیشتری برای بیان نظرات خود و پیگیری خواسته‌هایش مواجه شود.
- **ناهمخوانی میان طبقات مختلف:** در حالی که طبقه متوسط در تلاش است تا اصلاحات اجتماعی و سیاسی را به پیش ببرد، در بسیاری از موارد میان آن و سایر طبقات، مانند طبقه پایین‌تر و حتی نخبگان سیاسی، شکاف‌های عمیقی وجود دارد. این شکاف‌ها مانع از ایجاد همبستگی اجتماعی لازم برای تحقق تغییرات سیاسی در سطح ملی می‌شود. طبقه متوسط ایران در حرکت‌های اجتماعی همواره نقشی محوری ایفا کرده است. این طبقه با توجه به ظرفیت‌های بالای اجتماعی و اقتصادی خود، توانسته است در بسیج عمومی، گسترش ارزش‌های دموکراتیک، و مطالبه‌گری حقوق سیاسی و مدنی نقش مؤثری داشته باشد. با این حال، چالش‌های سیاسی و اقتصادی موجود، مانع از تحقق کامل خواسته‌های این طبقه شده و به طور مداوم بر توانایی آن در پیشبرد اهداف اجتماعی و سیاسی تأثیر گذاشته است.

فشار بر نهادهای دولتی و تمایل به اصلاحات

یکی از مولفه‌های مهم شناسایی شده در تحقیقات این است که طبقه متوسط ایران به عنوان عامل فشار بر نهادهای دولتی محسوب می‌شود. ویژگی‌های آگاهی سیاسی و تمایل به تغییر از طریق راه‌های مسالمت‌آمیز، سبب شده این طبقه نقش محوری در تقاضای شفافیت، پاسخگویی، و اصلاحات دموکراتیک داشته باشد (Huntington, 1991). طبقه متوسط ایران به واسطه موقعیت اجتماعی و اقتصادی خود، همواره به‌عنوان یکی از نیروهای اصلی در فشار بر نهادهای دولتی جهت اعمال اصلاحات سیاسی و اجتماعی شناخته شده است. این طبقه به دلیل ویژگی‌هایی نظیر آگاهی اجتماعی، دسترسی به منابع اطلاعاتی، و توانایی بسیج سازمانی، نقش کلیدی در تشویق به تغییرات حکومتی و ساختاری ایفا می‌کند.

ابزارها و روش‌های فشار بر نهادهای دولتی

- **اعتراضات و تجمعات مسالمت‌آمیز:** یکی از روش‌های معمول اعمال فشار توسط طبقه متوسط، استفاده از اعتراضات عمومی و تجمعات است. این اعتراضات، اغلب به‌صورت مسالمت‌آمیز برگزار شده و به دنبال جلب توجه رسانه‌ها و جامعه بین‌المللی به مسائل داخلی هستند.
- **مشارکت در انتخابات:** طبقه متوسط، با حضور فعال در انتخابات، تلاش می‌کند صدای خود را به گوش مسئولان حکومتی برساند و اصلاحات مورد نظر خود را پیگیری کند. مشارکت در انتخابات نه تنها به‌عنوان یک ابزار برای تغییر در ساختار قدرت عمل می‌کند، بلکه به‌عنوان یک فرصت برای مطرح کردن خواسته‌های اجتماعی و سیاسی نیز محسوب می‌شود.
- **استفاده از رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی:** یکی دیگر از ابزارهای مهم، استفاده گسترده از رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی برای آگاهی‌رسانی و ایجاد فشار افکار عمومی بر نهادهای دولتی است. شبکه‌های اجتماعی امکان هماهنگی سریع‌تر و گسترده‌تر حرکت‌های اجتماعی را فراهم کرده و بستری برای بحث و تبادل نظر درباره سیاست‌های دولتی ایجاد می‌کنند.

۲-۳-۳. تمایل به اصلاحات و خواسته‌های کلیدی

طبقه متوسط در ایران همواره خواستار اصلاحات سیاسی و اجتماعی بوده است. این تمایلات شامل موارد زیر می‌شود:

- **شفافیت و پاسخگویی:** یکی از خواسته‌های مهم طبقه متوسط، افزایش شفافیت و پاسخگویی نهادهای دولتی است. این طبقه خواهان کاهش فساد اداری و تضمین نظارت عمومی بر عملکرد دولت است.
- **اصلاحات در قانون‌گذاری و نظام قضایی:** طبقه متوسط به دنبال اصلاحات در سیستم قانون‌گذاری و قضایی است تا عدالت و حقوق شهروندی به‌طور مؤثرتری اعمال شود. این شامل تغییر در قوانین محدودکننده آزادی بیان، تجمعات و مطبوعات است.
- **بهبود شرایط اقتصادی و رفاهی:** خواسته‌هایی مانند افزایش فرصت‌های شغلی، بهبود وضعیت معیشتی و ایجاد عدالت اجتماعی نیز از جمله مطالبات این طبقه است. طبقه متوسط به دنبال سیاست‌هایی است که رفاه عمومی را افزایش دهد و به کاهش نابرابری‌های اقتصادی کمک کند.

۳-۳-۳. چالش‌ها و مقاومت در برابر اصلاحات

با این حال، تحقق این اصلاحات با چالش‌های زیادی روبرو است:

- **مقاومت نهادهای محافظه‌کار:** بسیاری از نهادهای دولتی و محافظه‌کاران سیاسی در برابر تغییرات مقاومت می‌کنند. این گروه‌ها عمدتاً به دلیل حفظ منافع خود و ترس از تغییرات ساختاری، اصلاحات را به تأخیر می‌اندازند یا مانع از اجرای آن می‌شوند.

- **فشارهای اقتصادی و بحران‌های بین‌المللی:** شرایط اقتصادی ناپایدار و فشارهای بین‌المللی نیز می‌تواند توانایی دولت را در اجرای اصلاحات کاهش دهد. در چنین شرایطی، دولت ممکن است برای حفظ ثبات، از اجرای تغییرات جدی خودداری کند. در نهایت، نقش طبقه متوسط در فشار بر نهادهای دولتی برای اصلاحات غیرقابل انکار است، اما برای موفقیت در این مسیر، همبستگی و همکاری میان گروه‌های اجتماعی مختلف و ایجاد بسترهای قانونی و سیاسی مناسب ضروری است. طبقه متوسط باید ضمن تداوم مطالبات خود، راه‌های جدید و خلاقانه‌ای برای اعمال فشار مؤثر بر دولت و اجرای اصلاحات بیابد.

چالش‌ها و محدودیت‌های طبقه متوسط

در عین حال، پیشرفت و تاثیرگذاری طبقه متوسط با چالش‌هایی نیز مواجه است. فشارهای اقتصادی اخیر و سیاست‌های محدودکننده، باعث تضعیف قدرت اقتصادی و اجتماعی این طبقه شده که می‌تواند بر توانایی آن در ایفای نقش مؤثر در تحولات سیاسی تأثیر منفی بگذارد (Deutsch, 1963). طبقه متوسط ایران که به عنوان یکی از نیروهای پیشرو در تغییرات اجتماعی و اقتصادی شناخته می‌شود، با چندین چالش و محدودیت مواجه است که می‌تواند تاثیر آن را بر تحولات مختلف کاهش دهد. در ادامه به برخی از این چالش‌ها و محدودیت‌ها می‌پردازیم.

فشارهای اقتصادی

- **تورم و نوسانات اقتصادی:** افزایش تورم و نوسانات اقتصادی، توان مالی طبقه متوسط را کاهش داده و باعث شده که بسیاری از خانواده‌های این طبقه توانایی مدیریت هزینه‌های زندگی خود را از دست بدهند. این وضعیت می‌تواند موجب شود تمرکز این طبقه از مسائل اجتماعی و سیاسی، به رفع نیازهای مالی روزمره منحرف شود.
 - **بیکاری و کاهش فرصت‌های شغلی:** کاهش ایجاد فرصت‌های شغلی به ویژه برای فارغ‌التحصیلان دانشگاهی، فشار زیادی بر طبقه متوسط وارد کرده است. این مسئله می‌تواند منجر به ناامیدی و کاهش انگیزه برای مشارکت در حرکت‌های اجتماعی شود.
- ۲-۴-۳. محدودیت‌های سیاسی و اجتماعی
- **محدودیت‌های آزادی بیان و تجمع:** محدودیت‌های اعمال شده بر آزادی بیان، فعالیت‌های رسانه‌ای و تشکیل اجتماعات، فضای لازم برای اعتراضات و بیان نگرانی‌های این طبقه را محدود می‌کند. چنین شرایطی باعث می‌شود نتواند به راحتی خواسته‌های خود را مطرح کرده و برای تحقق آن‌ها تلاش کند.
 - **سرکوب سیاسی:** برخوردهای امنیتی با فعالان سیاسی و اجتماعی و جلوگیری از فعالیت‌های سیاسی آزاد، مشارکت فعالانه این طبقه در عرصه عمومی را محدود می‌کند. این مسئله می‌تواند منجر به کاهش تمایل به مشارکت سیاسی و تقلیل اعتماد به سیستم سیاسی گردد.

نابرابری و شکاف طبقاتی

- **تشدید نابرابری‌های اقتصادی:** رشد اقتصادی نابرابر و توزیع ناعادلانه منابع، شکاف طبقاتی را افزایش داده و موجب شده طبقه متوسط در معرض خطر فروپاشی اقتصادی قرار گیرد. این امر باعث می‌شود که حرکت‌های اجتماعی و سیاسی کمتر حول محور خواسته‌های جمعی و بیشتر بر نیازهای فردی تکیه داشته باشند.
- **بهره‌وری کمتر از خدمات عمومی:** دسترسی محدود به خدمات عمومی با کیفیت نظیر آموزش، بهداشت و حمل و نقل می‌تواند کیفیت زندگی طبقه متوسط را کاهش دهد و منجر به ناامنی اقتصادی و اجتماعی بیشتر شود.

۴-۳. تأثیرات خارجی و منطقه‌ای

- **تحریم‌های اقتصادی و فشارهای بین‌المللی:** تحریم‌ها و فشارهای اقتصادی بین‌المللی بر اقتصاد کشور تأثیر منفی گذاشته و به‌طور غیرمستقیم به تضعیف توان اقتصادی و اجتماعی طبقه متوسط انجامیده است. این چالش‌ها می‌توانند باعث کاهش فرصت‌های توسعه و برهم‌زدگی در بازار کار شوند. در مجموع، برای جلوگیری از تضعیف طبقه متوسط در ایران، لازم است راهکارهایی نظیر افزایش شفافیت، تقویت بسترهای اقتصادی، کاهش نابرابری و تسهیل آزادی‌های مدنی و سیاسی به کار گرفته شود. این اقدامات می‌تواند به تقویت نقش مثبت این طبقه در توسعه و ثبات اجتماعی و سیاسی کشور کمک کند.

نتیجه‌گیری

این پژوهش نشان می‌دهد که طبقه متوسط ایران نقشی مهم و استراتژیک در شکل‌دهی به فرآیندهای سیاسی و اجتماعی کشور داشته است. در عین حال، چالش‌هایی که این طبقه با آن‌ها روبرو است، می‌تواند تأثیرگذاری‌اش را محدود کند. بنابراین، درک عمیق‌تر از این روندها برای هرگونه سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی استراتژیک ضروری است. نتیجه‌گیری درباره نقش طبقه متوسط در تحولات سیاسی ایران از منظر ساموئل هانتینگتون و کارل دوئیچ می‌تواند شامل تحلیل مفاهیم کلیدی و تطبیق آن‌ها با واقعیت‌های ایران باشد.

از منظر ساموئل هانتینگتون:

- **توسعه سیاسی و ثبات:** هانتینگتون توسعه سیاسی را در ارتباط مستقیم با سطح نهاد سیاسی و توانایی سیستم حکومتی می‌بیند. از این منظر، طبقه متوسط می‌تواند نقشی دوگانه داشته باشد؛ هم به عنوان محرک توسعه و مدرنیزاسیون و هم به عنوان عامل ناپایداری در صورت ناهماهنگی با ساختارهای سیاسی.
- **چالش مشارکت و ساماندهی:** در بسیاری از موارد، طبقه متوسط خواهان مشارکت بیشتر در فرآیندهای سیاسی است، اما اگر ساختارهای سیاسی انعطاف‌پذیری کافی نداشته باشند، این مسئله منجر به فشارهای سیاسی و اجتماعی می‌شود.

از منظر کارل دوئیچ:

- **نقش در ارتباطات سیاسی:** دوئیچ به نقش ارتباطات و همبستگی اجتماعی توجه دارد. طبقه متوسط به واسطه دسترسی بهتر به منابع اطلاعاتی و قدرت ارتباطاتی می‌تواند نقش مؤثری در شکل‌دهی به تفکر و جهت‌گیری سیاسی جامعه بازی کند.
- **تحرک اجتماعی و سیاسی:** طبقه متوسط به ویژه در جوامعی که در حال گذار هستند، می‌تواند به عنوان نیروی برای تغییرات عمل کند، چرا که خواهان تحرک اجتماعی و اقتصادی بیشتری است.

نتیجه‌گیری کلی:

- **عامل تغییر و ثبات:** طبقه متوسط در ایران می‌تواند هم به عنوان نیروی برای تغییرات و هم به عنوان پایگاهی برای ثبات فعالیت کند، بسته به سطح و نوع تعاملش با ساختارهای سیاسی.
- **نیاز به نهادینه‌سازی و شفاف‌سازی:** برای استفاده مؤثر از ظرفیت‌های طبقه متوسط، نیاز به نهادینه‌سازی بهتر و شفاف‌سازی فرآیندهای سیاسی وجود دارد تا این طبقه بتواند به صورت سازنده به توسعه سیاسی و اجتماعی کمک کند. این تحلیل‌ها می‌توانند بستر مناسبی برای درک تحولات اخیر سیاسی در ایران و نقش طبقه متوسط در آن‌ها فراهم کنند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازن اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازن و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده‌ها

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

References

- Deutsch, K. W. (1963). *The Nerves of Government: Models of Political Communication and Control*. New York: Free Press.
- Huntington, S. P. (1968). *Political Order in Changing Societies*. New Haven: Yale University Press.
- Huntington, S. P. (1991). *The Third Wave: Democratization in the Late 20th Century*. Norman: University of Oklahoma Press.
- Kanchloo, N., Najafi, L., & Lotfi, M. (2022). Analysis and examination of Iran's geopolitical position in energy resource transfer plans (regional planning). *Journal of Regional Studies*, 12(46), 848-879.
- Katouzian, H. (2009). *The Persians: Ancient, Mediaeval and Modern Iran*. New Haven & London: Yale University Press.
- Taheri, A., & Farahmand, B. (2015). The role of the middle class in Iran's political transformations from the perspective of Karl Deutsch. *Specialized Journal of Political Science*, 10(29), 139-181.
- Yadegari, L. (2009). The role of the middle class in Iran's political transformations from the perspective of Samuel Huntington (considering the increasing power of the United States in the region). *Central Asian and Caucasian Studies*, 68(1), 59-78.